

Çevrimiçi Hariciler: Türkiye’de Dijital Engelli Aktivizmi Üzerine Bir Araştırma

Online Outsiders: A Research on Digital Disabled Activism in Turkey

Övünç MERİÇ FERMANOĞLU¹

¹Asst. Prof. Dr., İstanbul Şehir University,
College of Communications, New Media and
Communication, İstanbul, Turkey

ORCID: Ö.M.F. 0000-0001-5175-6666

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Övünç Meriç Fermanoğlu,
İstanbul Şehir Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Yeni Medya ve İletişim Bölümü,
İstanbul, Türkiye

E-posta/E-mail: ovuncmeric@sehir.edu.tr

Geliş tarihi/Received: 04.02.2019

Revizyon talebi/Revision Requested:
4.02.2019

**Son revizyon teslimi/Last revision
received:** 25.04.2019

Kabul tarihi/Accepted: 29.04.2019

Atıf/Citation: Fermanoglu, O. M. (2019).
Çevrimiçi hariciler: Türkiye’de dijital engelli
aktivizmi üzerine bir araştırma. *Connectist:
Istanbul University Journal of Communication
Sciences*, 56, 119-152.
<https://doi.org/10.26650/CONNECTIST2019-0011>

Öz

Bu makalenin kavramsal çerçevesini “ağ toplumu” (Van Dijk, 2016) ve “dijital aktivizm” (Joyce, 2010) oluşturmaktadır. Van Dijk (2016) ağ toplumunun yükselişini gözlemlemiştir ve buna göre ağ toplumu, bir toplumdaki en önemli organizasyon biçimlerini şekillendiren iletişim ağları olarak tanımlar. Dijital aktivizmin altyapısı ise dijital ağ kavramına dayanır (Joyce, 2010). Yeni medyanın etkisi ile birlikte özellikle son on yılda, engellilik ve engellilerin yaşamlarının ve deneyimlerinin kamuya açık bir şekilde temsil edilme yöntemlerine tanıklık edilmiş ve onların kendilerini temsil etme yolları genişlemiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında yeni sosyal hareketler ve dijital aktivizm derin değişiklikler getirmiştir. Daha geniş insan hakları söylemlerinin artan küresel etkisi, engelliliğin farklı bağlamlarda görülmesi ve anlaşılmasının daha ilerici yollarına izin veren bir takım kültürel temsilleri mümkün kılmıştır. Yeni medya teknolojileri, yurttaşların ve sosyal hareketlerin mobilizasyonu ve örgütlenmesi için yeni yollar sunmuştur. Bu bağlamda makalenin konusu Türkiye’de çevrimiçi ortamda engelli aktivizmidir. Bu makale, Türkiye’deki engelli dijital aktivizm perspektifleri ve uygulamalarındaki fırsatları ve zorlukları incelemektedir. Bu çalışmada, 19 Ocak 2019 ve 26 Ocak 2019 tarihleri arasında, engelli anahtar sözcüğü ile Türkiye’deki çevrimiçi ortamda yer alan internet gazeteleri, bloglar, forumlar, Twitter başta olmak üzere sosyal ağ siteleri içerikleri araştırılmıştır. Veri setlerinin değerlendirilmesi için içerik analizi tekniği kullanılmış ve elde edilen bulgular betimsel yöntem aracılığıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital aktivizm, engelli aktivizmi, yeni medya, ağ toplumu, Twitter

ABSTRACT

The conceptual framework of this article is composed of “network society” (Van Dijk, 2016) and “digital activism” (Joyce, 2010). Van Dijk (2016) has observed the rise of the network society and according to that, he defines network society as communication networks that shape the most important forms of an organization in a society. The infrastructure of digital activism is based on the digital network (Joyce, 2010). With the influence of the new media, especially in the last decade, disability and methods of publicly representation the lives and experiences of people with disabilities have been witnessed and their ways of representing themselves have expanded. In the second half of the 20th century new social movements and digital activism have brought profound changes. The increasing global impact of wider human rights discourses has made

possible a number of cultural representations that allow more progressive ways of seeing and understanding disability in different contexts. New media technologies offered new ways for citizens and movements to mobilize and organize themselves. In this context, the subject of this article is digitalized disability activism in Turkey. This article explores the opportunities and challenges in practice and disabled digital activism perspectives in Turkey. In this study, online media environments in Turkey such as the Internet newspapers, blogs, forums, social networking sites, especially Twitter contents were investigated via disabled keyword between 19-26 January 2019. Content analysis technique was used to evaluate the data sets and the findings were evaluated through descriptive method.

Keywords: Digital activism, disabled activism, new media, network society, Twitter

EXTENDED ABSTRACT

This article focuses on how the influence of online new media ecology has affected disability activism in Turkey. The framework of this article is ‘network society’ (Van Dijk, 2016) and ‘digital activism’ (Joyce, 2010). Van Dijk (2016) has observed the rise of the network society and according to that, he defines network society as communication networks that shape the most important forms of an organization in a society.

New media technologies bring new ways for citizens and movements to mobilize and to organize. Joyce (2010) stated that citizens around the world have become increasingly aware of and interested in the expanding use of digital technologies - mobile phones and internet-enabled devices for example - in campaigns for social and political change. These practices, which we refer to as ‘digital activism’ have been reported by journalists, dissected by bloggers and eagerly studied by scholars. Students’ activities and enthusiast wish to understand and replicate the most effective tactics (Joyce, 2010).

The transformation of traditional media into new media has initiated a new user-dominated content publishing/broadcasting era. In the rise of the social media era, activists have made less dependent on traditional media like newspapers or televisions. Some researcher claim that new media offers some opportunities for

'non-elite' actors and marginalized or disadvantaged groups to acquire visibility in the public sphere (Chadwick, 2013). In the west, some research shows that although the growth in digital activism has initiated new strategies for disability protest, its ability to influence traditional news media debates remains pivotal to its effectiveness and power to represent the voice of disabled people (Pearson & Trevisan, 2015).

Within the context of the literature reviewed, this article examines six main research questions:

1. What are the socio-demographic characteristics of users who produce the digital content related to disability?
2. What are the occupations and interests of users who produce digital content on disability?
3. What is the geographical distribution of digital content produced on disability in Turkey? In which areas is the right to disability advocacy concentrated?
4. What kind of content has been produced by sharing the disabled hashtag in the digital environment?
5. What types of online media distribution in disability-related content produced in Turkey? Which platforms are used mostly to generate content?
6. How and for which purposes do disabled activists use new media?

There are a growing number of options open to researchers seeking to capture and analyze online content. Network analysis tools increasingly used – reflecting a shift in the understanding and practice of the Web as a dynamic social context. In this study, open source new media monitoring tool is used. Monitoring tools allow for collecting and analyzing real-time information. In this article, content analysis technique was used to evaluate the data sets and the findings were evaluated through descriptive method. The notion 'disabled' as a term is searched through newspapers and online news, TV / Radio, news agencies, blogs, forums, Twitter, Google+, YouTube, EkşiSözlük. Data for the research is collected between 19-26th of January 2019.

According to the results of the web content analysis: young adults between 18 and 34 years of age produced more content for disabled people than older adults aged between 55 and 64+. The gender distribution of the content about disability in the online environment, it was found that male users produced more content (61.5%). The percentage of women in content production is 38.5%. According to the

conversation map, most active users in Turkey, live in Ankara, İstanbul, İzmir, and Eskişehir (73.2%). The share of media types analyze has shown that the most popular online environment and digital activist tool is Twitter (84.8%).

Disabled people produced the content with the same theme (for example, they want to increase disabled quota from the 3 percent to 5 percent than shared a tweet with #disabledquota5percent) in Twitter to spread this content throughout the country and has contributed to creating well-targeted online networks. This analysis has shown how disabled activists have positioned themselves beyond the traditional activism and mainstream media barriers which have using online environments like Twitter and other social network platforms.

GİRİŞ

Akademik literatürde çok farklı nitelendirmeler kullanılsa da birbirine bağlanmış bir dünyada yaşadığımız gerçeği sıklıkla dile getirilmektedir. İnternet çağı (Gereffi, 2001), web toplumu (Burnett & Marshall, 2004), enformasyon çağı (Castells, 2008), ağ toplumu (Van Dijk, 2016) vb. tanımlamalar isim olarak farklılaşsa da hepsinin ortak yanı enformasyona ve ağa dayanan yapısal bir dönüşüme işaret etmeleridir. Van Dijk ağ toplumunu, sosyal ve medya ağlarından oluşan bir altyapının toplumun her seviyesindeki - bireysel, grupsal/örgütsel ve sosyal - örgütlenme tarzını belirlediği modern bir toplum türü olarak tanımlar. "Bu ağlar giderek artan bir biçimde bu toplumun (bireyler, gruplar ve örgütler) her birimini veya parçasını birbirine bağlamaktadır. Batı toplumlarında ağlar tarafından birbirine bağlanmış bireyler ağ toplumunun temel birimi haline gelmektedir. Doğu toplumlarında ise temel birim hala ağlar tarafından birbirine bağlanmış gruplardır (aile, topluluk, iş ekibi)" (Van Dijk, 2016, p. 42).

Ağ toplumunda hem yeni medya hem de geleneksel medya, yurttaşların demokrasi, insan hakları, ekonomik refah vb. isteklerini duyurmada, destek bulmada ve politikaların değişmesini sağlamada önemli bir yere sahiptir. Geleneksel medyadan farklı olarak yeni medya ekolojisi, insanlar ve medya arasında yeni etkileşim yolları yaratmış ve aktivistlerin sosyal hareketleri gerçekleştirmelerini kolaylaştırmıştır. Yeni medyanın buradaki rolü Gutenberg'in 15. yüzyılda matbaa ile gerçekleştirdiği dönüşümlle kıyaslanabilir. O dönemde matbaa, İncil'i halkların kendi dillerinde erişilebilir kılarak, Protestan reformunu sağlamış; bu süreç imparatorlukların yıkılıp ulus devletlerin kurulmasına kadar giden bir dizi gelişmeyi fişeklemiştir. Yeni medya ise sanal ağlarla ulus devletlerin küreselleşmesini sağlamıştır. "Toplumsal seviyede ve daha küresel bir ölçekte tüm medya ağları, sosyal ağlar ve ekonomik ağların dünyanın en ücra köşelerine ve diğerlerine kadar erişebildiği görmekteyiz. Dünyamız gerçekten de artık küresel olarak birbirine bağlı hale gelmiştir" (Van Dijk, 2016, p. 13).

Çevrimiçi yayıncılık olanakları, sosyal ağlar tarafından güçlü bir şekilde desteklenmektedir. Yeni medyanın uluslararası ilişkileri yayması ve örgütlenme boyutunu genişletmesi nedeniyle aktivist hareketlerden elde edilen kazanımların bütün dünyada paylaşılması kolaylaşmıştır. Geleneksel medyanın yeni medyaya dönüşümü, kullanıcı ağırlıklı içerik yayıncılığını başlatmıştır. "Sosyal medya çağının yükselişinde aktivistler, gazete veya televizyon gibi geleneksel medyaya daha az bağımlı hale gelmişlerdir. Bazı araştırmacılar, yeni medyanın "elit olmayan" aktörlere

ve marjinalleşmiş veya dezavantajlı gruplara kamusal alanda görünürlük kazanmaları için bazı fırsatlar sunduğunu iddia etmişlerdir” (Chadwick, 2013).

Bu dezavantajlı gruplardan birisi de engellilerdir. Engelli aktivizmi, engelli insanlara karşı yapılan ayrımcılığa ve toplumsal baskılara meydan okumakta kilit bir rol oynama kapasitesine sahiptir. Sosyal medyanın ülkemizde ve dünyada yaygın olarak kullanıldığı bir dönemdeyiz. Engelli internet kullanıcıları için sunulan yeni olanakların; engellilerin diğer engellilerle ve başkalarıyla bağlantı kurmalarının, çevrimiçi ortamda siyasi katılım düzeylerini artırmalarının yanı sıra engellilik savunuculuğu yapan kişi ve gruplarının yapısı ve stratejileri üzerinde bir etkisi olup olmadığını araştırmak önemlidir. Yeni medyanın etkisi ile birlikte özellikle son on yılda, engellilik ve engellilerin yaşamlarının ve deneyimlerinin kamuya açık bir şekilde temsil edilme yöntemlerine tanıklık edilmiş ve onların kendilerini temsil etme yolları genişlemiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında yeni sosyal hareketler ve dijital aktivizmin getirdiği derin değişiklikler ve daha geniş insan hakları söylemlerinin artan küresel etkisi, engelliliğin farklı bağlamlarda görülmesi ve anlaşılmasının daha ilerici yollarına izin veren bir takım kültürel temsilleri mümkün kılmıştır. Yeni medya teknolojileri, yurttaşların ve sosyal hareketlerin mobilizasyonu ve örgütlenmesi için yeni yollar sunmuştur. Bu bağlamda Türkiye’de engelli aktivizmi üzerine bir çalışma yapılmamıştır. Çalışmanın konusu Türkiye’de çevrimiçi ortamda engelli aktivizmidir. Bu makale, Türkiye’deki engelli dijital aktivizm perspektifleri ve uygulamalarındaki fırsatları ve zorlukları incelemektedir.

Çalışmanın akışı aktivizmin teknoloji ile bağlantısını tartışmak amacıyla dijitalleşmenin sunduğu olanaklar ile başlamaktadır. Yeni medya teknolojileri vatandaşların ve toplumsal hareketlerin mobilizasyonu ve örgütlenmesi için yeni yollar ortaya çıkarmaktadır. Joyce (2010), dünyanın dört bir yanındaki vatandaşların, sosyal ve politik değişim kampanyalarında dijital teknoloji (örneğin cep telefonları ve internet özellikli cihazlar) kullanımının giderek daha fazla farkında olduğunu ve ilgilendiğini ifade etmiştir. “Dijital aktivizm olarak adlandırdığımız bu uygulamalar, gazeteciler tarafından rapor edilip, blog yazarı tarafından en ince ayrıntılarına kadar incelenmiştir. Dijital aktivizmin en etkili stratejilerini anlama ve çoğaltma isteği; akademisyenler, öğrenciler ve konuya merak duyanlar tarafından hevesle araştırılmaktadır” (Joyce, 2010). Literatürde yer alan araştırmalar kapsamında Arap Baharı, İşgal Et hareketleri gibi dijital aktivizmin dünyadaki örnekleri bağlamsal olarak ele alındıktan sonra dijitalleşme ve engelli aktivizmi arasındaki ilişki tartışılmıştır. Ardından Türkiye’de engellilik konusu ile ilgili kısa bir arka plan bilgisi aktarılmış ve araştırma bölümüne yer verilmiştir.

Yeni Medya Olanakları Açısından Dijital Aktivizm

Aktivizm, toplumsal hayatta sorunlu olarak nitelendirilen politikaları, gelenekleri, uygulamaları ya da durumları değiştirmeye yönelik olarak gerçeğleştirilen baskı yaratma süreci olarak tanımlanabilir. "Geleneksel olarak, aktivizm 'bazen gösteriler, protestolar vb. yoluyla siyasi veya başka bir hedefe ulaşmak için sıkı bir eylem veya katılım öğretisi veya uygulaması' olarak tanımlanır" (Sivitanides & Shah, 2011, p. 2). Dijital aktivizm ise aktivizm için teknolojinin kullanımına referans verir. Burada dijital teknolojiler, yeni medya olanakları açısından ele alınmaktadır. Yeni medyanın sağlamış olduğu hız, güvenilirlik, geniş ölçekte yayın kapasitesi ve düşük maliyetler aktivist hareketler için geniş olanaklar sunar. Bu tür faktörler tam olarak günümüz aktivizminin ölçęđini ve kapsamını geliştiren unsurlardır.

Uçkan (2012), dijital aktivizmin, belirli bir amacı savunmak, bu amacı gerçeğleştirmek için eylemler düzenlemek, örgütlenmek, bu amacı geniş kitlelere duyurmak ve bir iletişim kampanyasına çevirmek, lobi faaliyetleri düzenlemek, yeni medya üzerinde boykot, imza kampanyaları gibi eylemler gerçeğleştirmek, kitle fonlaması oluşturmak gibi faaliyetlerde ağ alt yapısını kullanmak olduğuna dikkat çeker. Dijital aktivizmi, "temel aktivist faaliyetlerin, başta sosyal medya olmak üzere geniş kitlelere gerçeğ zamanlı bilgi akışı ile ulaşmaya imkan tanıyan alanlarda veya blog, vlog, podcast, video, fotoğraf paylaşım siteleri gibi alanlarda gerçeğleştirilmesi" (Uçkan, 2012) olarak tanımlar.

Joyce (2010), dijital aktivizm terimini, hem derin hem de ayrıcalıklı olan aktiviteler veya uygulamalar olarak tanımlar. Dijital ağ altyapısını kullanan tüm sosyal ve politik kampanya uygulamalarını kapsaması; bunun dışında, bu türden uygulamalara örnek olmayanları hariç tutar. Yeni medyanın ayrıntılı ve ayrıcalıklı doğası nedeniyle dijital aktivizm, dijital ağ altyapısını kullanan tüm aktivizm örneklerini tartışmak için kullanılabilir en iyi terimdir. Teknoloji kullanımı önemlidir fakat aktivizmin doğası gereği olayları ve olguları sadece teknoloji ile açıklamaya çalışmak yanıltıcı olacaktır. Dijital aktivizm ile ilgili olarak ekonomik, sosyal ve politik içerik de araştırmacılar tarafından göz önünde tutulmalıdır.

Dijital aktivizm teknolojik altyapısı gereği, bilginin iletilmesinde dijital kod kullanarak birbirine bağlanan cihazlara ve dijital ağa dayanır. "Ağların avantajı, bağlantının dağılmış olmasıdır. Ağlar bizi sadece merkeze bağlamakla kalmaz, aynı

zamanda bizi de birbirine bağlar. Bu nedenle, büyük insan gruplarının kolayca birbiriyle bağlantı kurmasına, içerik alışverişinde bulunmasına ve eylemleri koordine etmesine izin vermek, böylece etkin bir siyasi hareket yaratma yeteneğine yardımcı olur” (Sivitanides & Shah, 2011, p. 2). Ağ toplumu içerisinde aktivistler, özellikle sosyal ağ sitelerinin desteği ile amaçlarını düşük maliyetle, hızlı ve kolay bir şekilde geniş kitlelere duyurma, koordine etme, destek alma ve etkileşime geçme olanağına sahip olmuşlardır.

Sosyal ağ siteleri, bireylere sınırlı bir sistem içinde herkese açık veya yarı açık profiller oluşturmalarını, kendisi ile bağlantısı olan başka kullanıcıların listesini oluşturmalarını ve kendi bağlantı listeleri ile sistem içinde diğerlerinin yaptığı listeleri izleyip, gezmelerini sağlayan web tabanlı hizmetlerdir. Bu bağlantıların doğası ve aldığı terimler siteden siteye değişiklik gösterebilir (Boyd & Ellison, 2007, p. 211). Dijital aktivizmde sosyal ağların rolü mevcut olan politik yapıların nasıl idame ettirileceği üzerine değil var olan koşulları sorunsallaştırmada veya alternatif koşulları yaratmada önemlidir. Sosyal ağlar ile aktivistler olumsuz propagandaları olumluya çevirebilir, kamu politikalarının değiştirebilecek eylemleri organize edebilir ve destekçileri harekete geçirebilirler. Bilginin ağlar aracılığıyla erişilebilir olması insanların farkındalıklarını yükseltmiş ve onaylamadıkları politikalara karşı eleştirilerini ifade edebilmelerini sağlamıştır.

Yeni medyanın aktivistlere sağladığı bu olanakların farkında olan iktidar odaklarının da kendilerine yönelik tehdidin farkına vararak karşıt önlemler almaya başladıkları bilinmektedir. Dünyanın her yerinde, özellikle de demokratik olmayan ülkelerde, hükümetler yurttaşlarını gözetlemek ve baskı unsuru yaratmak için interneti kullanmakta ve sansürlemektedir. “YouTube ve diğer sosyal medyalar, demokratikleşme faaliyetlerinin kamulaştırılması, teşviki ve örgütlenmesine bariz katkılar sunsa da internet gözetiminin belirtileri de her yerde ve her zaman karşımıza çıkmaktadır (Chalfoouat, 2014, p. 72). Aktivistler demokrasinin olmadığı ya da sözde demokratik sistemlerde gözetim, engelleme veya hapisle cezalandırma gibi caydırıcı yöntemlerle karşılaşmaktadırlar.

Dijital Aktivizmin Dünyayı Saran Etkisi

1999’da Amerika, Seattle’da gerçekleşen ve ‘Seattle Savaşı’ olarak anılan hareket, yeni medyadan yararlanan modern veya ‘yeni’ sosyal hareketleri kuramsallaştırmada kullanılan ilk dijital aktivizm örneği olmuştur. Küreselleşme karşıtı insanların, internet ve

cep telefonlardaki kısa mesaj servisi aracılığı ile örgütlendiği ve koordine edildiği Dünya Ticaret Örgütü'nün bu devasa protestosuna akademik metinlerde sıklıkla referans verilmektedir (van de Donk et al., 2004). Dijital aktivizmin bu ilk dönem örneklerinde dikkat çeken özellik yeni medyanın bu tür eylemleri düzenleme, organize etme ve hayata geçirme potansiyelinin ne kadar yüksek olduğunun kanıtlanmasıdır. "Devlet kontrolünden uzak olan çevrimiçi aktivizmin etkisi, yeni medya aracılığıyla yalnızca politik manzarayı değil, internete dair algıyı da değiştirdi. Askeri ve eğitsel alanlardaki yenilikçi rolü, daha iyi yaşam koşullarını yönelik arayışa evrildi" (Chalifaouat, 2014, p. 59).

2010 yılının sonunda dijital aktivizm, önemli bir skandalın ortaya çıkartılmasıyla tüm dünyada insanların gündemine oturmuştur: WikiLeaks. "Wikileaks bugüne dek erişilemez olarak kabul edilen belgeleri açığa çıkararak, uluslararası otoritenin sınırsız ve sorgulanamaz kabul edilen kudretini ve her türlü denetim tekeli elinde bulundurduğuna inanılan çağdaş devlet aygıtını kalbinden vuran, sansürlenemezlik, anonimlik ve takip edilemezlik iddiası bağlamında gelişkin şifreleme metodları kullanan; dünyanın her yerinden ve tüm meslek gruplarından, binin üzerinde kayıtlı gönüllünün çabalarıyla uygulamaya konulan bir yeni medya uygulamasıdır" (Erdem, 2011, p. 17). WikiLeaks 2006'da kurulmasına rağmen dünya gündemine girmesi 2010 yılında olmuştur. 2010'da WikiLeaks ABD Dışışleri Bakanlığı ile dünyanın dört bir yanına yayılmış ABD konsoloslukları arasındaki hassas yazışmaları içeren ve Watergate skandalına ithafıla 'Cablegate' olarak adlandırılan belgeleri yayınlamaya başlamıştır (Uçkan & Ertem, 2011). Amerika'nın işlediği savaş suçlarını ele alan belgelerin sızdırılması bütün dünyada derin bir etki yaratmıştır.

WikiLeaks anonimliği ve takip edilemezliği sağlamak için gelişkin şifreleme tekniklerine sahiptir. Hükümetlerden sızdırılan bilgiler bir kez yayınladıktan sonra yeni medyanın sağladığı teknolojik alt yapısı sayesinde sansürlenmesi artık imkansız hale gelmektedir. Dijital aktivizmin etkisi WikiLeaks'den hemen sonra, Tunus'tan başlayarak Mısır, Libya, Cezayir, Yemen, Ürdün ve Suriye gibi otokratik Arap devletlerine yayılan devrim dalgası ile devam etmiştir. Uçkan ve Ertem (2011), Arap baharı açısından WikiLeaks'in; bu isyanın daha çok tetikleyicisi ya da katalizörü olduğunu söylemişler ve internetin bir iletişim kanalı olduğu kadar, bir örgütlenme ve eylem kanalına dönüştüğüne dikkat çekmişlerdir.

Arap Baharı dünyanın tanıklık ettiği en büyük ve etkisi açısından en önemli dijital aktivizm örneği olmuştur. Arap dünyasında bozulan sosyo ekonomik koşullar,

yolsuzluğun giderek artması, yozlaşma, kötü eğitim şartları ve fırsat eşitsizlikleri; 2011 yılında başta Mısır olmak üzere diğer Arap ülkelerine sıçrayan Arap Baharı hareketini başlatmıştır. Arap Baharı’nda yeni medya aracılığıyla insanlar örgütlenmiş ve özellikle gençler aktivist tutumları sayesinde politik bir değişim sağlanması taleplerini dile getirmişlerdir. “Medya özgürlüğü ile demokrasinin olmayışı, bütün olarak toplumsal yapının tamamen demokratikleşmesine yönelik mücadeleleri motive etmiştir. Arap Baharı bağlamında, özellikle El cezire gibi yayın araçlarıyla koordinasyon halindeki sosyal medya, karşı hegemonyanın temel taşı olmuş ve Tunus ile Mısır gibi farklı ODKA ülkelerindeki zorbalığı ve totaliterliği ortadan kaldırmaya dönük aşağıdan yukarıya baskı unsuru haline gelmiştir” (Chalifaouat, 2014, p. 60).

Arap dünyasındaki bu hareketin sonrasında bütün dünyada örnekleri görülen ‘İşgal Et’ (Occupy) hareketleri başlamıştır. Londra, Yunanistan, İspanya ‘Öfkeliler Hareketi’ (Los Indignados), ‘Gezi Parkı’ örneklerinde olduğu gibi küreselleşen İşgal Et hareketleri yaşanmıştır. Fuchs’a göre (2016): “İşgal Et hareketi, sınıfı önemli bir konu haline getirmiştir. Wall Street’i işgal et demokratik süreç üzerinde büyük bankalar ve çok uluslu şirketlerin aşındırıcı gücü olduğunu ve Wall Street’in ekonomik bir çöküş yaratmada rolünün üretimde büyük durgunluğa neden olduğunu savunmaktadır” (p. 23).

İşgal Et hareketinin Türkiye’deki yansıması Gezi Parkı hareketidir. Arap Baharı ve sonrasındaki işgal hareketleri ile benzerlikler gösteren bu hareket, Türk siyasi hayatında benzeri görülmemiş bir etki yaratmıştır. Gezi Parkı hareketi ile birlikte ana akım medyaya olan güven iyice yitirilmiş ve bu süreçte tüm gelişmeler alternatif medya ve mecralar üzerinden takip edilmiştir. Bu süreçte sosyal medyanın, özellikle Facebook ve Twitter’ın, yoğun bir biçimde hem haberleşme hem de haber aktarımı için kullanıldığı söylenebilir. “Eylemlerin düzenlenmesi, gerçekleştirilmesi (barikatların kurulması ve savunulması, polislerle köşe kapmaca oynama sürecinde Twitter etkili bir araç olmuştur) ve aynı zamanda haberleştirilmesi için sosyal medya kullanılmıştır, bu anlamda Türkiye’de gerçek bir sosyal medya devrimi yaşanmıştır” (Çoban, 2014, p. 19).

Arap Baharı ile İşgal Et hareketlerinin ortak noktaları vardır. Bunların ilki, yatay örgütlenmeye dayanan bu eylemlerin hiçbirinde dikey hiyerarşik bir liderlik biçimine rastlanmamasıdır. Sosyal ağlar özellikle yatay hiyerarşiyi destekler. Lidersiz fakat sosyal ağların hareketliliğe geçirme ve çevrimiçi örgütlenme yeteneği sayesinde büyük kitlelerin katılım sağladığı ve seslerini duyurabildikleri eylemler düzenlenebilmiştir.

İkinci ortak özellik ise bütün eylemlerde mobil telefonlar aracılığıyla sosyal medya üzerinden yayın yapılmasıdır. Sosyal medyanın etkileşimli ve katılımcı doğasına karşı, tekelleşmiş ve yanlı yayın yapan ana akım medyanın yozlaşmış yapısı; bu hareketlerde sosyal medyayı ön plana çıkartmıştır. Bu anlamda özellikle Twitter, haber akışı sağlamada ve aktivistleri organize edip harekete geçirmede önemli bir rol üstlenmiştir. Dijital aktivizm, çevrimdışı ve çevrimiçi sivil eylemciliği ve siyasi katılımı arttırmada muazzam bir yeteneğe sahiptir. Dijital aktivizm son yıllarda sosyal ve politik değişimi başarıyla desteklemiştir (Suwana, 2019).

Aktivistler, çevre, kadın, eğitim, sağlık, hayvan hakları vb. toplumsal ve siyasal konularda; özellikle Twitter, Facebook, YouTube gibi sosyal ağlar aracı ile çok geniş kitlelere ulaşabilme, kampanya düzenleme, eğitim verme, bilgi paylaşma olanaklarına sahip olurken, bunları düşük bir maliyet, yer ve zaman sınırı olmaksızın gerçekleştirebilmektedir. Dijitalleşmiş küresel aktivist hareketlerin dışında ulusal ve yerel boyutta da dijital aktivizm hareketleri bulunmaktadır. Bu hareketlerin Türkiye'deki ilk örneklerinden birisi 'Genç Siviller' olarak adlandırılan harekettir. Twitter aracılığı ile dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ü hedef alan hareket "Yassıada Demokrasi Adası Olsun" kampanyasını başlatmıştır. Yine ülkemizde Change.org gibi imza kampanyası düzenleyen siteler aracılığı ile pek çok dijital aktivizm örneği olabilecek kampanyalar yürütülmektedir.

Dijitalleşme ve Engelli Aktivizmi

Engelliliğin, her ülkenin kendi yasal mevzuatında ve ayrıca uluslararası kuruluşlarca tanımı yapılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü engelliğin, bireyin mevcut sağlık durumuyla çevresel, fiziksel, toplumsal koşulların etkileşimi sonucu ortaya çıktığını belirtir. "Engellilik kavramı, yetiyitimi, bireyin etkinlikleri yerine getirmede yaşadığı sınırlamalar, topluma katılımında yaşadığı kısıtlamalar ve bunların birbiri ile etkileşimi için kapsayıcı bir terim olarak kullanılmaktadır" ("Engelsiz Türkiye İçin...", 2013, p. 11). 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'da ise, fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi engelli olarak tanımlanmıştır. Günümüzde engellilik kuramcılar arasında en yaygın kabul gören yaklaşım sosyal modeldir. Bu model, ABD ve İngiltere gibi ülkelerde 1950'li ve 1960'lı yıllardan itibaren hak temelli engelli aktivizmi hareketlerinin ardından oluşturulmuş bir yaklaşımdır. Böylece engellilik tıbbi bir

rahatsızlıktan ziyade sosyal bir sorun olarak ele alınmaya başlamıştır. “Bu model, engelliliği, engellilerin toplum yaşamında yer alma fırsatlarını tamamen sınırlayan veya kaldıran çevresel ve sosyal engeller açısından tanımlar” (Altman, 2001).

Engelli kişilerin trajik ve çaresiz oldukları klişeleri, tıbbın ve yardım kampanyalarının, engellilerin yaşamlarında oynadığı derin rolün bir ürünüdür. “Engellilerin çaresiz ve kendi yaşamlarını düzenlemede ve kurmada yetenezsiz olduklarını varsayan dünya görüşüne karşı, bağımsız kuruluşların gösterileri, güçlü bir meydan okuma olmuştur” (Hughes, 2009, p. 689). Toplumsal olarak, engelli bireylerin yaşam olanakları kısıtlanmakta, bireylerin benlik algıları bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Engellilik her bireyin hayatının bir noktasında karşılaşılabileceği bir olasılıktır. Engelli bireylere karşı toplumsal ayrımcılığın devam etmesi; engelli bireylerin, diğer bireylerle eşit şartlarda hayata katılamaması demektir. Bu algının değişiminde engelli aktivizminin önemli bir yeri vardır.

Engelli aktivizmi, savunuculuk (advocacy) faaliyetlerinde bulunan engellilerin politika gündemini; yerel, ulusal veya uluslararası düzeyde iletmeyi amaçlayan faaliyetlerini karakterize etmek için kullanılan bir terimdir. Engelli aktivizmi, engelli kişilerin kendilerini ilgilendiren konuları görünür kılma çabalarına aktif katılımlarını ifade eder. “Engelli aktivizmi, doğrudan eylem ve yüzleşme taktiklerini içerdiği için diğer hak savunuculuğu biçimlerinden ayrılabilir. Kavramsal olarak, savunuculuk hedefleri ve stratejik taktikler, yüksek düzeyde bir yüzleşme ya da görünürlük aralığında değişebilir” (Albrecht, Bickenbach, Mitchell, Schalick, & Snyder, 2006, p. 24). Örneğin, engellilerin bir caddede trafiği engellemesi veya bir mağazanın girişini engellemesi gibi barışçıl bir sivil itaatsizlik eylemi, yüksek derecede yüzleşme ve görünürlük gerektiren aktivist bir eylemdir. Toplantı veya mitingler ise daha az çatışma içeren taktiklerdir. Dilekçe imzalamak veya koalisyon kurmak gibi taktikler ise düşük yüzleşme derecesine sahip eylemlerdir.

Bütün aktivist hareketlerin karakterinde olduğu üzere, çoğu engelli aktivizmi için de medyanın dikkatini çekecek ve gündem yaratacak taktikler kullanmak önemlidir. Medyada yer almak ise yüksek derece yüzleşme içeren faaliyetlere girdiği için, daha fazla çatışma içeren eylemleri kullanmayı gerektirebilir. Bu durum ise polis baskısı ve grup üyelerine karşı yasal işlem başlatma olasılığını arttırmaktadır. Bunlar, engelli hakları savunucularının, savunuculuk sürecine girerken karşılaşılabilecekleri risklerdir. Geleneksel medyada gündem olabilmek ise eylemin

niteliği kadar politik bir takım süreçleri de içerdiklerinden sanıldığından zor hale gelmiştir. Oysaki yeni medya, ana akım medyayı bypass edici bir rol üstlenebilmektedir. Polat'a göre (2005, p. 437); "geleneksel medyanın aksine yeni medya, yüksek miktarda bilginin hızlı ve ucuz bir şekilde yayılmasını sağlar. Ayrıca kullanıcıların bilgileri ücretsiz olarak birden fazla kullanıcıya göndermelerine olanak verir. Dolayısıyla, her bilgi tüketicisi aynı zamanda bir bilgi üreticisidir." Bu nedenle, yeni medya üzerinden planlanan, organize edilen ve/veya eylemliliğe çağrı yapan hareketler, insanların farkındalıklarını yükseltmiş ve eleştirdikleri politikaları ifade edebilmelerini ve tepkilerini dile getirebilmelerini sağlamıştır.

Yeni medya, dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan engelli bireylere sağladıkları olanaklar açısından olumlu etkileri olan bir araç olarak görülmektedir. Yeni medyanın 'devrim' niteliğindeki özelliklerinden biri, engelli kişilerin de engelsiz internet kullanıcıları ile aynı şekilde çevrimiçi iletişim kurmalarını ve eşit görünmelerini sağlayan teorik fırsattır (Bowker & Tuffin, 2003). Yeni medya teknolojilerini kullanan sosyal hareketlerin yükseliş; ırk, cinsiyet, cinsel yönelim ve engellilik alanlarında hem akademik hem de kurumsal tartışmaları beraberinde getirmiş ve sosyal politikalarda yapılması gereken değişimleri zorlamıştır.

Huffaker (2006), genç yaştaki bloggerlar üzerine yaptığı çalışmada, çevrimiçi ortamın fiziksel kısıtlamaları daha esnek hale getirdiğini ve kullanıcıların kendi kimliklerini kendilerinin inşa edebileceği yerler olduğunu savunmuştur. Herhangi bir engeli olmayan bireyler için oldukça sıradan bir durum olan bu iddia, engelli bireyler açısından oldukça önemli bir nitelik kazanır. Yeni medya kullanımı sanal kimlikler yaratmasının ötesinde bilgiye erişim sağlaması ve kolaylaştırması açısından da önemlidir. "Birçok engelli için, hareketlilik kısıtlamaları ve erişilebilir kamusal alanların bulunmayışı, bilgiye erişimin engellendiği anlamına gelir" (Thoreau, 2006, p. 443). Ayrıca, yeni medyada içerik üretme kolaylığı, engelli bireylerin zaman, mekan ve hareket kısıtlarına maruz kalmadan diğerleri ve engelli bireylerle çevrimiçi bağlantı ve iletişim kurabilmelerini sağlamıştır.

BBC'nin sahip olduğu ve engellilere yönelik Ouch! isimli web sitesi üzerine yaptığı araştırmada Thoreau (2006), web sitesinin, ana akım medya tarafından sunulanlara kıyasla önemli ölçüde farklı bir engelli portresi çizdiğini ortaya koymuştur. Web sitesinin sadece bilgilendirici değil aynı zamanda, eğlendirici içeriklerle; engelli merkezli, deneyim temelli, aktif ve engelli bireyler için olumlu algı ürettiğini

saptamıştır. Bu bağlamda, web sitesinde engelli insanların büyük çoğunluk olarak temsil edildiğini, engelli olmayanların ise “öteki” olarak görüldüğünü saptamıştır.

2010 yılında İngiltere’de engelli fonlarının düşürülmesinden sonra aktif hale gelen Kesintilere Karşı Engelliler (DPAC) aktivist hareketi üzerine araştırma yapan (Pearson & Trevisan, 2015), 2012 Paralympic Oyunlarında çevrimiçi ve geleneksel medya yakınsamasını analiz etmiştir. 2012 Paralimpik Oyunları sırasında DPAC’nin, çevrimiçi etkinliklerinin analizini ve geleneksel haber medyalarında engelli protesto kapsamının niteliksel içerik analizini kullanarak, kampanyanın çevrimiçi varlığının geleneksel medya kuruluşlarının ilgisiyle tamamlandığını açığa çıkartmışlar ve hibrid bir sistem kurmanın önemli olduğunu vurgulamışlardır. DPAC’nin, Ocak 2015’te Bağımsız Yaşam Fonu’nu destekleme etkinliği sırasında yayınlanan kampanyacılar tarafından verilen sınırlı görünürlüğü gidermek için güçlü bir Twitter varlığı çağrısında bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu da tıpkı diğer aktivist hareketlerde olduğu gibi engelli aktivizmi için hem yeni medyayı hem de geleneksel medyayı kullanmanın ne derece önemli olduğunu göstermiştir.

Yeni medya bir bilgi kaynağı, bir iletişim ortamı ve sanal bir kamusal alan olarak (Polat, 2005, p. 436) ele alındığında; haber sitelerinde, sosyal ağlarda, forumlarda vb. çevrimiçi ortamlarda engellilik üzerine üretilen ve paylaşılan mesajların içeriği önem kazanmaktadır. Engellilik savunucularının dijital aktivizm aracılığı ile hangi konuları gündeme getirdiği, hangilerini arka plana ittiği konusu da engelli aktivizmi açısından irdelenmelidir. Dijital aktivizm, STK’lar gibi kurumsal örgütlenmelerin yanı sıra bireysel deneyimlerin ifade alanlarından birisi olduğu için; engelli kullanıcıların bireysel bazda dile getirdikleri politik, sosyal, ekonomik talepler ile yaşam kaliteleri ile ilgili yaptıkları paylaşımlar önem kazanmaktadır. Engellilik durumunu deneyim üzerinden ele alan araştırmacılar, engellilikle ilgili meselelerin sadece engelli sorunlarını çözmek olmadığını, onların yaşadıkları farklı deneyimleri kendi aralarında paylaşmalarının dahi oldukça önemli olduğunu dile getirmektedirler (Barnes & Mercer, 2003). Bu anlamda sosyal ağlar, deneyim aktarımını sağlamada son derece başarılı mecralar olarak ön plana çıkmaktadır.

Engelli aktivizminde yeni medya teknolojilerinin olumlu katkıları olduğu kadar tehlikeleri üzerine yapılan çalışmalarda çevrimiçi ortamın iddia edildiği gibi engelli insanlar için özgürleştirici olmayabileceği üzerinde durulmaktadır. Yeni medya engelli

insanların çevrimiçi ortamda kendi kimliklerini oluşturmalarına izin verirken, etkileşime girdikleri kişilerin de aynı Őeyi yapmalarına izin vermektedir. Bowker ve Tuffin'in (2003) internet kullanan engelli kişiler üzerine yaptığı araştırma, çevrimiçi faaliyetlerin bir sonucu olarak zarar verme ve aldatma riskini açığa çıkarmıştır. Bir başka boyutu ile dijitalleşmiş engelli aktivizminde, diğer hareketlerde olduğu gibi, çevrimiçi ortamda gözetim, engelleme veya çevrimiçi eylemlerden dolayı gözaltına alınma, hapisle cezalandırma gibi caydırıcı riskler de bulunmaktadır.

Türkiye'de Engellilik Verileri

Türkiye'de nüfusun yaklaşık %12,26'sı engellidir ("Engelsiz Türkiye İçin..."; 2013). Ülkemizde bu konuda yapılmış olan son çalışma, 2002 yılında Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı'na aittir. Son on yedi yıldır devletin istatistiksel bir veri oluşturmaması oldukça üzücüdür. Çünkü engellilik sorununa ilişkin politikaların oluşturulması, geliştirilmesi için detaylı bir analiz yapmak elzemdir. Engelliler için ayrılan devlet bütçesinin dağılımı ve geliştirilmesi ancak güvenilir ve amaca uygun nitelikte verilerin toplanmasıyla mümkün olabilir.

Türkiye'de de sosyal model bağlamında engelli bireylerin hakları uluslararası sözleşmeler, Anayasa ve ilgili yasalarla korunmaktadır. Uluslararası sözleşmeler bağlamında Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, birçok ülkede engelli hakları kapsamında yol gösterici bir rehber olarak görülmektedir. BM'nin yanı sıra Türkiye, Avrupa Konseyi'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Őartı ve Avrupa Kentsel Őartı'nda yer alan düzenlemeleri de dikkate almaktadır. "Yasalarda eksiklikler olmasına rağmen, engelli hakları açısından önemli gelişmeler de gelmiştir; ancak uygulamada önemli sıkıntılar yer almaktadır. Toplumda engelliliğe yönelik önyargılar, yanlış bilgiler, damgalayıcı ve ötekileştirici tutumlar, yasaların uygulanmasını ve engellilerin sosyal hayata katılımında önemli sorunları beraberinde getirmekte, bu durum da sosyal model anlayışının sağlıklı bir zeminde ilerleyebilme olanağını daraltmaktadır" (Özgökçeler & Alper, 2010, p. 43).

Türkiye'de engelli hakları savunuculuğunun, genel anlamda kamu kurumları tarafından yrtldüğu gözlenmiştir. Batı'da başta ABD ve İngiltere olmak üzere 1970'li yıllardan itibaren görülen engelli aktivizmi hareketlerine dair yapılan araştırmalar gibi Türkiye'deki engelli aktivizminin tarihçesini ele alan araştırmaya rastlanmamıştır. Bu engellilik çalışmalarının olmadığı anlamına gelmemekle

beraber, bu durumun değerlendirmesine ilişkin bir tasnif yapmak makalenin konusu dışındadır. Google Scholar’da ‘engelli’ sözcüğü ile yapılan taramada 18 bin sonuç çıkmasına karşın, içinde ‘engelli aktivizmi’ kelimesi geçen tek makaleye ve ‘engelli hareketi’ kelimesi geçen sekiz makaleye rastlanmıştır. Her iki kelime öbeğinde yer alan çalışmalar, Türkiye’deki engelli aktivizmini ele almamıştır. Akademik engelli aktivizmini ele almaması pek çok nedenle açıklanabilir. Örneğin Türkiye’de engelli bireylere yönelik eğitim, sağlık, ekonomi vb. politikaların, yasal düzenlemelerin ve toplumsal koşulların problemli alanlar olması; araştırmacıların bu konulara yönelmelerine neden olmuş olabilir. Engelli bireylerin, bu alandaki sivil toplum kuruluşlarının ya da sivil inisiyatiflerin hak savunuculuğu anlamında örgütlü eylemlilik, lobi faaliyetleri vb. içinde olmamaları/olamamaları da bir neden olabilir. İhtimallerden bir diğeri akademik engelli aktivizmini göz ardı etmesi olabilir.

İletişim alanında ya da bu alana temas eden akademik çalışmalarda engelli bireylerin, medyadaki temsilleri (Serttaş & Güngör Eral, 2017), internet ve sosyal medya kullanma alışkanlıkları (Köten & Erdoğan, 2014), mobil teknolojiler ve özellikle eğitim amaçlı yeni medya uygulamaları (Kınay, 2016; Çakır, Çetin & Abidin, 2013) vb. konuların ele alındığı görülmüştür. Bu çalışmalar arasında dijitalleşmiş engelli aktivizmine ilişkin örnek bir çalışma, Doğru ve arkadaşlarının, ‘Engelli Bireylerin Turizm Hizmetlerine Yönelik E- Şikâyetleri’ (Doğru, 2014) adlı makalesidir. Çalışmada, Türkiye’de en çok kullanılan şikâyet siteleri incelenerek, engelli bireylerin ulaşım ve konaklama alanında aldıkları hizmetlerle ilgili ulaşılan 56 şikâyet, analize tabi tutulmuştur. Araştırma sonuçları engelli bireylerin en fazla şikâyet ettikleri konuların çalışanların engelli turistlere karşı olumsuz tutum ve davranışları, fiziksel ortamların engelli ihtiyaçlarına yönelik olmaması ve işletmeler tarafından engellilere verilen ek hizmetler için haksız yere ücret talep edilmesi veya kanunen yapılması zorunlu indirimlerin yapılmaması olduğunu ortaya koymuştur.

AMAÇ VE YÖNTEM

Yeni toplumsal hareketler ve aktivizmi konu edinen çalışmalarda, toplumsal cinsiyete, ırk ve etnisiteye dayalı ya da sınıf farklılıklarına dayanan toplumsal dışlama mekanizmaları analiz edilmeye başlanmıştır. Geniş anlamda insan hakları çalışmaları kapsamında yer alan bu konular içinde engelli çalışmaları ve özelinde engelli aktivizmi yabancı literatürde ilgi gören bir konu haline gelmiştir. Engelli bireylerin

toplumsal hayatta karşılaştıkları çevre, sağlık, eğitim, istihdam vb. sorunlarını daha kuramsal ve kapsayıcı bakış açılarından ele alan çalışmalar yapılmıştır. Türkiye’de engellilik konusu devasa bir sorun alanı iken, dijitalleşen aktivist hareketler kapsamında, engelli aktivizmi üzerine yapılmış kapsamlı bir çalışmanın olmaması; bu makalenin hazırlanmasındaki en önemli itici güç olmuştur.

Amaç

Bu makale, Türkiye’de çevrimiçi yeni medya ekolojisinin, engelli aktivizmi ile ilişkisine odaklanmıştır. Yeni medyanın toplumun çoğunluğu tarafından kullanılmaya başlandığı bir dönemde; kadınlar, çocuklar, azınlıklar gibi dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan engelli bireylerle ilgili üretilen çevrimiçi içeriğin ne olduğu araştırılmıştır. Bu anlamda makalenin amacı Türkiye’de engelli aktivizminin boyutlarını anlama, bu kapsamda üretilen çevrimiçi içeriğin niteliklerini açığa çıkartmaktır. İncelenen literatür taraması bağlamında bu çalışma, altı temel araştırma sorusunu incelemektedir:

1. Engellilik ile ilgili dijital içerik üreten kullanıcıların sosyo-demografik özellikleri nelerdir?
2. Engellilik üzerine dijital içerik üreten kullanıcıların mesleki ve ilgi alanları nelerdir?
3. Türkiye’de engellilik üzerine üretilen dijital içeriğin coğrafi dağılımı nedir? Engelli hakkı savunuculuğu hangi bölgelerde yoğunlaşmaktadır?
4. Dijital ortamda engelli kelimesi ile birlikte hangi konularda etiket paylaşılarak içerik üretilmiştir?
5. Türkiye’de engellilikle ilgili üretilen içeriğin çevrimiçi medya türlerindeki dağılımı nedir? İçerik üretmek için en çok hangi platformlar kullanılmaktadır?
6. Engelli aktivistleri yeni medyayı nasıl ve hangi amaçlarla kullanmaktadır?

Yöntem

Dijital teknolojiler gündelik hayatımızın içine tesir etmiştir. Aktivistler, Twitter, Instagram, YouTube gibi platformlardan sadece birisini seçmemekte, farklı platformları bir arada kullanmayı tercih etmektedir. Dolayısıyla, çalışmanın örneklemini olarak tek bir ortamla araştırmayı sınırlandırmak yerine farklı platformları kapsayan bir araştırma yaklaşımı tercih edilmiştir. Böylelikle konuya çok yönlü perspektif üzerinden yaklaşılmaya çalışılmıştır.

Makalenin araştırma tasarımı açısından en can alıcı noktası hangi verilerle çalışılacağı sorusudur. Dijital araştırmacılar için büyük veriye sahip olanlar ve büyük veriye sahip olmayıp, açık kaynak araçları ile standart veri setleri üzerine araştırma yapanlar arasında önemli ayrımlar vardır. Sosyal medya verisine erişim, ticari kaygılar içeren ve siyasal yanı da son derece ön planda olan bir konudur. Dolayısıyla bu çalışma da dâhil olmak üzere satın alınmadan ulaşılan veriler, büyük veriyi yansıtmaz. Fakat analiz edilen çevrimiçi verinin eksikliği, anlamlı bulgulara erişilmesine engel değildir. Büyük veri her zaman ‘daha iyi veri’ anlamına gelmeyebilir. Bu makalede olduğu gibi tamamen nicel olarak tanımlanmayan, bağlamına oturtulmuş, göreceli olarak küçük fakat zengin veri setleri ile gerçekleştirilen nitel web içerik analizleri, anlamlı bulgulara ulaşmak açısından önemlidir.

Dijital veri kullanan araştırmacılar için, veri analiz etmede teknik işlemlerin etkisini anlamak önemlidir. “Araştırmacılar bu tür veri setleri ile uğraştıkça; algoritmaların keskinliğini ve kod yazıcıların bağlama duyarlı değerlendirmelerini en üst seviyeye çıkarmak için, bütün süreç içerisinde hesaba dayalı ve moral yaklaşımları birbirinin içine geçirerek daha iyi sonuç alabilirler” (as cited Brooker, Barnett, Cribbin, & Sharma, 2016, p. 37). Bu makalede, yeni medya izleme araçlarından elde edilen veri setleri araştırmacı tarafından tasnif edilmiştir. Eldeki veriler, aynı zamanda bu verilerin sınırlarını, bu setlere hangi soruların sorulacağı ve web içerik analizine konu olacak kategorilerin belirlenmesindeki sınırlılıkları anlamayı zorunlu kılmıştır. Bu nedenle araştırma sürecinde hem teknik hem de sosyal olgular bir arada ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesine bağlı kalarak; teknik açıdan veri setlerinden, büyük verinin görece küçük bir parçası ile elde edilen bilgilerin analizinin, literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Bu çalışmada, 19 Ocak 2019 ve 26 Ocak 2019 tarihleri arasında, Türkiye’deki çevrimiçi ortamda (çevrimiçi gazete ve haberler, TV/Radyo, haber ajansları, bloglar, forumlar, Twitter, Google+, YouTube, Ekşi Sözlük) içinde engelli sözcüğü geçen içerikler araştırılmıştır. Veri setlerinin değerlendirilmesi için içerik analizi tekniği kullanılmış ve elde edilen bulgular betimsel yöntem aracılığıyla değerlendirilmiştir. Veriler analiz edilirken üç aşamalı bir süreç izlenmiştir. İlk aşamada açık kaynaklı dijital izleme aracından elde edilen hazır veri setlerinin betimlemesi yapılmıştır. Bu veriler dijital ortamda kullanıcıların kendi yarattıkları veriler aracılığı ile elde edilen (yaş, cinsiyet, konum vb.) standart veri setleridir. Bu veriler temalarına göre kategorize

edilmiştir. İkinci aşamada birbiriyle ilişkili veriler bir araya getirilmiştir. Son aşamada ise veriler kavramsal çerçeve bağlamında yorumlanarak anlamlandırılmıştır.

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması için veri setlerinden elde edilen bilgilerin detaylı verilmesi ve uzman görüşünün alınması gereklidir. Bu çalışmada geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması için gözlemciler arası güvenilirliğe başvurulmuş; kodlamalar ve kod anahtarı objektif bir gözle, iki öğretim üyesi uzman tarafından değerlendirilmiştir. Çalışmada yer alan değerlendirmeler ile diğer uzmanlar tarafından yapılan değerlendirmenin birbirine benzer oluşu araştırmanın güvenilir olduğunu göstermiştir. Ayrıca veri toplanmasından analize kadar olan tüm basamaklar detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Çalışmanın 19-26 Ocak tarihlerini içermesi nedeni, 31 Mart 2019 tarihinde Türkiye’de yerel seçim yapılacak olmasıdır. Partilerin seçim faaliyetlerinin içerisinde yer alan bu tarih dilimi, engelli bireylerin hak savunuculuğu için her türlü sosyal, ekonomik ve politik taleplerini ifade edebilecekleri, seçim öncesi örgütlenme ve eylemlilik için harekete geçebilecekleri bir süreci içerdii için uygun bulunmuştur.

Araştırmada engelli aktivizmi ile ilgili içeriğin niteliği ve yeni medyanın bu amaçla nasıl kullanıldığını ortaya çıkarmak önemlidir. Bu nedenle çevrimiçi içerik analiz edilmelidir. Daha önce de ifade edildiği üzere bu araştırmada blog, sözlük, çevrimiçi haber sitesi vb. olmak üzere yeni medya ortamında üretilen tüm içerik ele alınmıştır. Dijital izleme aracından elde edilen veriler ise çevrimiçi ortamda (%84.8’lik bir oran ile) en çok içeriğin Twitter’da üretildiğini ortaya çıkmıştır. Twitter, ana kütle grubunu temsil edecek büyüklükte ve nitelikte bir veri kaynağıdır. Araştırmanın amacını ortaya çıkaracak anlamlı bulgulara ulaşılmalarını sağlayacağı için kullanıcıların, Twitter’da engellilik ile ilgili ne hakkında içerik ürettiği, kategorisel olarak analiz edilmiştir. Bu nedenle de Twitter’da en çok etkileşim alan ilk 100 tivit örneklem olarak belirlenmiştir. Twitter’daki etkileşime dair değişkenler kullanıcıların yorum, beğenme, yeniden tivit etme sayıları ve paylaşımı yapan hesabın etki (impact) faktörü göz önüne alınarak oluşturulmuştur.

Twitter aynı zamanda bireysel kullanıcıların, gazetecilerin, habercilerin, kamuoyu önderlerinin, siyasilerin, iktidar yanlısı ya da muhalif her türlü ideolojideki bireylerin, ünlülerin, sivil toplum kuruluşlarının bir arada olduğu sosyal ağıdır. Geleneksel medyada yer alan basın yayın kuruluşlarının, ajansların da haber amaçlı kullandığı

ortak bir platformdur. Özellikle aktivist hareketler tarafından bilgi, mobilizasyon, örgütlenme amaçlarıyla etkin bir şekilde kullanıldığı da yukarıdaki bölümde ele alınmıştır. Bu nedenler de içerik analizi için Twitter’ın örneklem olarak alınmasını desteklemiştir. Twitter’da en çok etkileşim alan içeriklerin kategorisel analizi için yedi farklı kodlayıcı kullanılmıştır: Bireysel içerikler, haber içerikleri, siyasi içerikler, diğer sivil inisiyatif ve STK içerikleri ile resmi kurum ve engelli platformları içerikleri.

Türkiye’deki çevrimiçi gazete ve haberler, TV/Radyo, haber ajansları, bloglar, forumlar, Twitter, Google+, YouTube ve Ekşi Sözlük’ü içeren çevrimiçi ortamın verileri için; kullanıcıların yaş, meslek, ilgi alanı ve içeriğin çevrimiçi medya türlerine göre dağılımını belirleyen dört kodlayıcı kategorisi oluşturulmuştur.

BULGULAR

Demografik Bulgular

Çevrimiçi ortamda engellilerle ilgili içerik üreten kullanıcıların yaş dağılımına baktığımızda en çok 25-34 yaş aralığındaki kullanıcıların aktif olduğu görülmektedir. Çevrimiçi ortamda yer alan 53 bin içeriğin %47.8’i, 25-34 yaş arasındaki kullanıcılar tarafından üretilmiştir. Ardından %31.1’lik oranla 18-24 yaş aralığındaki kullanıcıların içerik ürettiği saptanmıştır. %13.1’lik oranla 35-44 yaş arası kullanıcılar üçüncü sıradadır. 13- 17 yaş aralığında ise %4.6’lık bir içerik üretildiği ortaya çıkmıştır. 55-64 yaş ve 64 yaş üstü kullanıcılar ise toplamda %3.3 ile oldukça düşük düzeyde içerik üretmiştir.

Çevrimiçi ortamda içinde engelli sözcüğü kullanılarak üretilen paylaşımların cinsiyet dağılımına baktığımızda %61.5’lik bir oranla erkek kullanıcıların daha fazla içerik ürettiği saptanmıştır. Kadınların içerik üretmedeki oranı ise %38.5’dir. Dolayısı ile çevrimiçi ortamda üretilen engelli söyleminin toplumsal cinsiyet açısından maskülen bir dile sahip olabileceği görülmektedir. Bu konu ile ilgili bir başka analizde engelli bireylerle ilgili üretilen içeriğin, çevrimiçi ortamda eril ya da dişil, nasıl bir dil kullandığı araştırılabilir.

Çevrimiçi ortamda kullanıcılar kimliklerini açıklayabilir ya da sanal kimlikler üretebilirler. Bu araştırmadaki veriler gerçek kimlik mi sanal kimlik mi olduğuna bakılmaksızın, profillerinde yer alan bilgilere dayanılarak elde edilmiştir. Buna göre %6.57 ile en düşük fakat kamuoyu yaratmada en etkili olabilecek meslek grubu

gazeteciler çıkmıştır. %7.25 ile müzisyenler, %7.44 ile mühendisler, %7.96 ile avukatlar, %8.22 ile öğretmenler, %8.33 ile girişimciler, %11.2 ile sanatçılar, %11.8 ile yöneticiler, %12.23 ile öğrenciler; engelli sözcüğü içeren paylaşımlarda bulunmuşlardır. Burada en yüksek çıkan %19.01 ile ifade edilen yazarlık ise edebi metin yazarlığı ya da kelime anlamından çok sözlük yazarlığı, Twitter yazarlığı gibi, yeni medya yazarlığı bağlamında algılanmalıdır.

Çevrimiçi ortamda engellilik ile ilgili içerik üreten kullanıcıların profillerinde yer alan ilgi alanları şu şekilde tespit edilmiştir (Tablo 1): Aile ve Ebeveynlik %22.62, Spor %11.71, Müzik %11.31, Yeme & İçme %10.31, Ünlüler & Magazin Haberleri %9.11, Edebiyat %9.01, Lise & Üniversiteler %8.31, Hayvanlar %6.81, Sanat %5.71 ve Yasalar %5.11.

Çevrimiçi üretilen içeriğin iller bazında dağılımı dikkate alındığında %54.4'lük pay ile ilk sırayı Ankara ve İstanbul illeri almıştır (Tablo 2). Onları %18.8 ile İzmir ve Eskişehir takip etmiştir. İki ilde toplam 39 bin 59 engelli sözcüğü içeren paylaşım yapılmıştır. Kilis, Tunceli, Ardahan, Muş, Bayburt, Gümüşhane illerinde hiç içerik üretilmemiştir. 53 bin 343 içerik paylaşımının %1.9 oran ile en düşük içerik üreten illeri Batman, Hakkâri, Bartın ve Uşak olmuştur. Metropol iller ekonomik ve sosyal gerekçelerle diğer illerden göç aldığı için nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu yerleşimlerdir.

İçeriğe İlişkin Bulgular

Twitter'da içinde engelli kelimesi geçen paylaşımlarla beraber kullanılan etiketlerin analizi için kelime bulutundan faydalanılmıştır. 'Kelime bulutu', belirlenen kelime sıklığının, görsel bir gösterimidir. Terim, incelenen metnin içinde ne kadar yaygın görünürse, sözcük görüntüde o kadar büyük görünür. Kelime bulutları, yazılı malzemelerin odağını tanımlamak için basit bir araç olarak giderek daha fazla kullanılmaktadır. Politika, işletme ve eğitimde, örneğin politik konuşmaların içeriğini görselleştirmek için kullanılan bir yöntemdir (Atenstaedt, 2012, p. 148).

Etiket kullanılan 3302 paylaşımda ilk sırada #EngelliKotasıYüzde5 (742 tivit), #Reis3binEnglliÖğrMüjde (175 tivit) ve #EnglliÖğrtmlre3binAtama (134 tivit) yer almıştır. Bu üç tivit neredeyse tüm tivitlerin 1/3'ünü oluşturmaktadır. Araştırma ile ilgili diğer tivitler #Engelli, #EngelliErişim, #engelsizÇukurova, #SpordaEngelYoktur, #EngllÖğrtSizeMinnettar ve #Engelsiz olarak saptanmıştır (Tablo 3). Genel olarak ele alındığında engelli istihdamına ilişkin taleplerin kelime bulutu içinde ağırlıkta olduğu

görülmektedir. Etiketler içinde spor alanına seslenen paylaşımların yapıldığı da dikkat çekmiştir. Gündemle bağlantılı olarak KHK kapsamında tutuklanana tahliye taleplerinin, Cumhurbaşkanı’na ve seçim sürecine dair etiketlerin, sağlık bakanlığına yönelik paylaşıldığı saptanmıştır.

Engelli aktivizmi açısından engelli bireylerin hükümet üzerinde istihdam baskısı oluşturma hedefi ile Twitter üzerinden örgütlenerek içerik ürettikleri ortaya çıkmıştır. Twitter, engelli bireylerin aynı tema üzerinden içerik üretmesine, bu içeriği tüm ülke çapında yaymalarına ve hedefe odaklı çevrimiçi ağlar oluşturmalarına katkı sunmuştur. Geleneksel yapıda aktivistler ya da hak savunucuları kendi aralarında örgütlenirler. Yeni medya ve dijital aktivizm olanakları ise merkezi ve geleneksel iletişim süreçlerinin dışındaki kitlelere erişim imkanı sağlamış, tersine hiyerarşi olanağı ile yukarıdan aşağı değil; aşağıdan yukarıya iletişimi mümkün kılmıştır. Dijital olanaklardan yararlanarak aktivistler, engelli bireyler için doğrudan Cumhurbaşkanı’ndan istihdam talep etmişlerdir. Bu durum kamuoyuna seslerini duyurabilmeleri ve medya görünürlüğü sağlanması açısından önemlidir.

Çevrimiçi ortamda engelli aktivizmi ile ilgili içeriğin %84.8 gibi oldukça büyük kısmı Twitter’da gerçekleşmiştir. Twitter’da incelenen bir haftalık süreçte, içinde engelli sözcüğü geçen 45 bin 196 içerik üretilmiştir. Ardından çevrimiçi haber yapan web sitelerinin en çok içerik üreten ortam olduğu saptanmıştır. Çevrimiçi haberlerin yüzdelik oranı 10.9, üretilen içerik sayısı ise 5 bin 796’dır. Ardından sırasıyla Bin altmış bir blog içeriği (çoğunluğu haber blogları), 5 yüz 98 forum içeriği, 4 yüz 72 gazete içeriği, yüz kırk bir TV/Radyo içeriği, yirmi üç ekşi sözlük içeriği ve Youtube’da 8 içerik paylaşılmıştır (Tablo 4).

Twitter’da en çok etkileşim alan ilk yüz içeriğin kullanıcılara göre dağılımına baktığımızda en çok bireysel kullanıcıların (%40) engellilik ile ilgili tivit paylaştığını görülmektedir. Onu %21 oranla çevrimiçi haber içerikleri takip etmektedir. Mart ayında yaklaşan seçimler dolayısı ile siyasi aktörlerin toplam içeriğin %19’unu ürettikleri saptanmıştır. Diğer sivil inisiyatifler ve sivil toplum kuruluşları ilk 100 tivit içinde %10’luk bir içerik üretmişlerdir. Engelli bireylerle ilgili resmi kuruluşların da içerik ürettiği (%9) ortaya çıkmıştır. Bütün bu içeriklerin içinde engellilik alanında çalışan sivil inisiyatif ya da sivil toplum kuruluşları gibi örgütlenmelerin içeriğin sadece %1’ini oluşturduğu görülmektedir (Tablo 5).

Bireysel kategoride (diğerleri de dâhil) üretilen içeriklerde en çok etkileşim alan paylaşım engelli bir bebeğe ait video paylaşımıdır. 5 bin 300 etkileşim yaratmış, 181 bin kişiye ulaşmış 648 RT, 4 bin 700 beğeni almıştır:

İşitme engelli bir çocuğın annesinin sesini ilk kez duyuşu ve tepkisi.. 🐱 İşte bu her şeye değer 🧡❤️ pic.twitter.com/rFhSsyxYZV (25/01/19 at 12:06 | Twitter | Turkey | twitter.com)

İzleyeceğiniz çok hassas bir video.. İşitme engelli bir baba ve onunla işaret diliyle konuşan dünyalar tatlısı kızı.. pic.twitter.com/OaAbKFBWre (23/01/19 at 00:34 | Twitter | Turkey | twitter.com)

Engelli bireylerin özellikle de çocukların sempatik videolarını içeren bu tür popüler içeriklerin yanında engelli bireylerin yardım taleplerini dile getirdikleri içerikler dikkat çekmektedir:

Ben Ecrin %99 fiziksel engelli ve trombositopeni hastalığım var ben gördüğüm gördüğünüz salıncakta sallanamıyorum oyun parkında oynayamıyorum koşamıyorum yürüyemiyorum ve umutlarıma hayallerime veda ediyorum küstüm ben oyun parkına bir daha görmek istemiyorum pic.twitter.com/4HLDq0VViE (25/01/19 at 00:38 | Twitter | Turkey | twitter.com)

Alper 22 yaşında İşitme engelli Kronik kalp hastası %78 şekilsel bozukluğu var Sokaktaki insanların tuhaf bakışlarından çok rahatsız Bu yüzden dışarı çıkmak istemiyor 4 yaşından beri onu hayata bağlayan tek rehberi RESİM Tek isteği var düzgün bir "İŞ" pic.twitter.com/TdZHirubsQ (23/01/19 at 01:19 | Twitter | Turkey | twitter.com)

Bu kategoride dikkat çeken engelli hakları savunuculuğu içeren paylaşımlar, kelime bulutunda da karşımıza çıkan istihdam talepleri ile ilgilidir:

Engelli öğretmene verilen 500 kontenjan yetersizdir.Onlara bir engelde MEB'den gelmesin #EnglliÖğrtmlr3binAtama (23/01/19 at 22:20 | Twitter | Turkey | twitter.com)

Sayın @tcmeb @ziyaselcuk bir engel de siz koymayın, tüm engelli öğretmenlerimizin atamasını yapın! #EngelliKotasıYüzde5 (21/01/19 at 23:20 | Twitter | Turkey | twitter.com)

Haber içerikleri kategorisinde hem çevrimiçi yayın yapan hem de ana akım medyaların Twitter hesaplarında paylaştıkları içerikler bulunmaktadır. Haber içeriklerinde engelli bireylerin yaşadıkları ayrımcılık, kötü muamele gibi haberler ile çevrimdışı ortamdaki engelli aktivizmi haberleri sıklıkla tekrarlanmıştır:

“Engelliye ayda 2 bin 26 TL

...kuruş girebilecek. Engelli aylığı, en az yüzde 40 engelli olduğu tespit edilen kişilere ödeniyor ... olarak belirtilmesi, ayrıca ‘ağır engelli’ ibaresinin yer alması isteniyor. Bakım ücreti alacak... (21/01/19 at 03:47 | Online News | Turkey | ahaber.com.tr)

‘Bakan yeğeniyim’ dedi, doktora saldırdı

Ancak randevusuna geç kalan Emirhan A.’dan önce biri gebe ve biri de engelli hastanın içeri alınacağı, kayınvalidesinin daha sonra muayene odasına alınacağı söylendi.. İLGİLİ HABER Doktora hakarete...(23/01/19 at 19:07 | Online News | Turkey | sozcu.com.tr)

Siyasi içerikler kategorisinde siyasi aktörlerin (milletvekilleri, belediye başkan adayları, siyasal partiler vb.) engelli bireylere yönelik yaptıkları paylaşımlar yer almaktadır. Mart 2019’da gerçekleşecek olan yerel seçimler nedeniyle pek çok siyasi başta seçim faaliyetleri olmak üzere yapılan hizmetler, etkinlikler, seçim ziyaretleri vb. konularda paylaşım yapmışlardır:

Fatma Şahin @FatmaSahin (video)

Engelli çocuklarımızdan, gençlerimizden oluşan bu orkestra yarın Cumhurbaşkanımızı karşılayacak kismetse. 🎻 🎸 🎹 🎵 Son provalar öncesi ziyaret ettik. pic.twitter.com/Dax8jPlwmK (25/01/19 at 13:39 | Twitter | Turkey | twitter.com)

Selin Sayek-Böketir

AKPM’de “istihdama erişimde ayrımcılık” ve “engelli-dostu işgücü için” başlıklı raporları tartışıyoruz. Ötekileştiren siyaset, yüzde 1’i kayıran ekonomik düzen değişmeden dezavantajlı grupların karşılaştığı adaletsizlik, ayrımcılık ve eşitsizlikler aşılamayacak. pic.twitter.com/vx7eaEnluN (23/01/19 at 21:58 | Twitter | Turkey | twitter.com)

Diğer sivil inisiyatifler ve sivil toplum kuruluşları da engelli bireylere yönelik içerik üretmişlerdir. Özellikle spor alanında ve KHK kapsamında tutuklanan engelli bireylerin

ya da ailelerinin yaşadıkları zorlukları ve onlar için yardım talepleri dile getirilmiştir. Resmi kurumlar ise engelli bireylere istihdam, güvenlik, hizmet vb. alanlarda duyuru ve bilgi verme amacıyla içerik üretmişlerdir. Ayrıca son kategoride yer alan engelli örgütlenmelerinin paylaşımında Türkiye Engelliler Platformu'na ait engellilik kotasının %5 artması ile ilgili bir içerik üretilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Türkiye nüfusu 81 milyon kişiye erişmiştir. Nüfusun şehirlerde yaşayan %75'inin, %67'si internet kullanmaktadır. Türkiye'de nüfusun %73'üne karşılık gelen kişi sayısının 59 milyonu mobil cihaz kullanmaktadır. Aktif sosyal medya kullanıcısı sayısı ise 51 milyon kişiye erişmiş durumdadır (Wearesocial digital report, 2018). Bu kadar yüksek bağlantılık oranları göz önüne alındığında, kullanım pratikleri açısından gençlerin, dijital teknolojilere daha çabuk adapte olduğunu ve içerik ürettiğini söylemek yerinde olacaktır. Engellilik durumu ile ilgili üretilen içeriklerin yaş dağılımına baktığımızda 18-34 yaş arası gençlerin, 78.9'luk bir yüzde ile ağırlıkta olduğu saptanmıştır. Türkiye'de engelli bireylerin 2018'e ya da daha yakın bir tarihe ait demografik bilgileri ile ilgili istatistiksel bir veri olmadığından; genç engelli verileri ile bir kıyaslama yapılamamıştır. Fakat bu durumun özellikle gençlerin gündeminde yer tuttuğu görülmektedir. 55 yaş üstü kullanıcıların, dijital göçmenler olarak internet erişim ve kullanım pratikleri gençlere oranla daha düşük seviyelerde olduğundan; çevrimiçi ortamda da ürettikleri içerik düşük seviyede kalmıştır.

Sosyal ağlar söz konusu olduğunda özellikle markalar, siyasi aktörler, lobi şirketleri vb. tüketicilerin ya da yurttaşların ilgi alanları aracılığıyla onlara hitap etmeyi amaçlarlar. Dolayısı ile Facebook ve Cambridge Analytica veri skandalında görüldüğü üzere hedef kitlenin ilgi alanlarını belirlemek oldukça politik ve değerli bir bilgi haline gelmiştir. Sosyal ağlarda üyelik sırasına ve sonrasında zaman akışına, ilgilenilen konuların gelmesi için kullanıcıların ilgi alanlarını eklemesi istenir. Bu sayede o alan ile ilgili konular hakkında kullanıcıya daha çok içerik gösterilir. Çevrimiçi ortamda engellilik ile ilgili içerik üreten kullanıcıların profillerinde en yüksek sırada Aile ve Ebeveynlik (%22.62) çıkmıştır. Burada ilk sıranın aile ve ebeveynlik olarak çıkması, engelli bireylerinin hem hak savunucularının başta aileleri olmasından hem de toplumsal açıdan engellilik durumundan öncelikle aileler etkilendiği için anlamlı görülmüştür. Diğer yandan en son sırada da olsa hukuk (%5.11) başlığının olması anlamlıdır. Çünkü Türkiye özelinde engelli hakları yukarıdaki bölümlerde ele alındığı üzere yasalar tarafından şekillendirilmektedir.

Bir Türkiye haritası aracılığı ile engellilik ile ilgili çevrimiçi içerik oranlarına bakmak oldukça dikkat çekicidir. Yaklaşık olarak İstanbul'da 15 milyon, Ankara'da 5.5 milyon insan ikamet etmektedir. Bu anlamda çevrimiçi içeriğin en bu illerde üretilmesi şaşırtıcı değildir. Belirlenen tarih aralığında elde edilen verilere göre engelli bireylerle ilgili içerik üretilmeyen altı il olduğu saptanmıştır. Bu sessizliği anlamak için farklı araştırmalar, özellikle saha araştırmalarının yapılması ilerideki çalışmalar için öneri niteliğindedir. Türkiye'nin doğusu ile batısı arasında üretilen içeriğin niceliği açısından ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Bu durumun nedenleri dijital bölünmenin yanı sıra bu durum gelir dağılımındaki bölgeler arası eşitsizlik, sosyo-politik ve kültürel farklılıklarda vb. aranabilir.

Kelime bulutunda ortaya çıkan verilere göre Türkiye'de çevrimiçi ortamda engelli haklarına yönelik aktivist içerik üretilmektedir. Dijitalleşen engelli aktivizminde iki talep net bir şekilde, Twitter gündemine girmiştir. Birincisi 4857 Sayılı İş Kanunu gereği "Engellilerin atanmasına tahsis edilecek kadro sayısının tespitinde, ilgili kamu kurum veya kuruluşunun, yurtdışı teşkilatı hariç, toplam dolu memur kadro sayısının %3'ü dikkate alınır" hükmünün değişmesi talebi. Engelli aktivizmi, yasada bu oranın %5'e çıkarılmasını #EngelliKotasıYüzde5 etiketi ile çevrimiçi gündeme taşımıştır. Kolektif olarak ifade edilen ikinci net talep ise, #Reis3binEngelliÖğrMüjde ve #EngelliÖğrtmlre3binAtama etiketlerinde görüldüğü üzere, engelli bireylerin eğitim dünyasına yönelik olan istihdam talepleridir.

Engelli aktivizminin çevrimiçi ortamda kendi hareketlerini oluşturmaları sayesinde, başta sempatizan gruplar olmak üzere diğer bireylere eylemleri ve talepleri hakkında bilgi verebilmeleri sağlanmıştır. Ayrıca ana akım medyada yeterince yer bulmayan hak talepleri için çevrimiçi iletişimin etkisini kullanma çabası içinde oldukları gözlenmiştir. Engelli aktivizmi açısından engelli bireylerin kendi fikir ve taleplerini yayınlama, seslerini duyurabilme amacıyla çevrimiçi ortamı yatay ve açık bir iletişim kanalı olarak kullandıkları saptanmıştır. Engelli aktivizmi çerçevesinde tıpkı diğer dijital aktivist hareketlerde görülen ortak pratikler göze çapmaktadır: Aktivist hareketler için çevrimiçi iletişim ortamlarının benimsenmesi ve kullanma süreci, hak savunuculuğu bağlamında ortak hedefler (iş, sağlık, eğitim, sosyal haklar vb.) belirleme ve kolektif becerilerin dijital olarak etkinleştirilmesi; siyasal ve toplumsal örgütlenmelerin dikey yapısına karşı kullanıcıların kendi mesajlarını üretmesi ve yayınlamasına katkı sağlayacak yatay bir örgütlenme biçimi.

Engelli bireyler sosyal hayat başta olmak üzere, eğitimden çalışma hayatına kadar çeşitlilik gösteren, pek çok alanda egemen toplumsal pratikler aracılığı ile inşa edilen toplumsal eşitsizliklerle mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Dijital aktivizmde yeni medya deneyimleri, bireylerdeki değişime etki eden ve onları iktidarın nesnelere politik öznelerle dönüştüren, dolayısıyla da toplumsal değişime yol açan alanlar olduğunu göstermiştir. Bu nedenle burada ele alınan engelli aktivizmde olduğu gibi tüm aktivist alanlarda, bireyler kendilerine ya da toplumsal gruplarına ait anlatılarını, arzularını ve taleplerini karşılamak için yeni medyayı nasıl kullanacaklarını öğrenirler. Türkiye’de çevrimiçi platformlarda engelli aktivizminin izlerine rastlanmış; toplumsal eşitsizliklere karşı engelli bireylerin haklarını savunmak için kendi taleplerini dile getirmenin kolektif yöntemlerini yeni medya ortamında kullandıkları saptanmıştır. Makale kapsamında ele alınan engellilik aktivizminin Türkiye’deki dijital boyutları açığa çıkarılmıştır.

Araştırmanın açığa çıkardığı bir diğer önemli husus ise iletişim alanında engelli bireylere yönelik kısıtlı sayıda çalışmanın yapılmış olmasıdır. Bu veri özellikle iletişim alanında engellik konulu araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Gelecekte bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için, saha araştırmaları yapılması önemli bir gerekliliktir. Engelli bireylerin, hak savunuculuğunda medyanın rolü, medyadaki temsil biçimleri, medya kullanım alışkanlıkları, dijital medyadan nasıl ve ne amaçlarla yararlandıkları gibi konularda etnografik, nitel ve nicel araştırmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

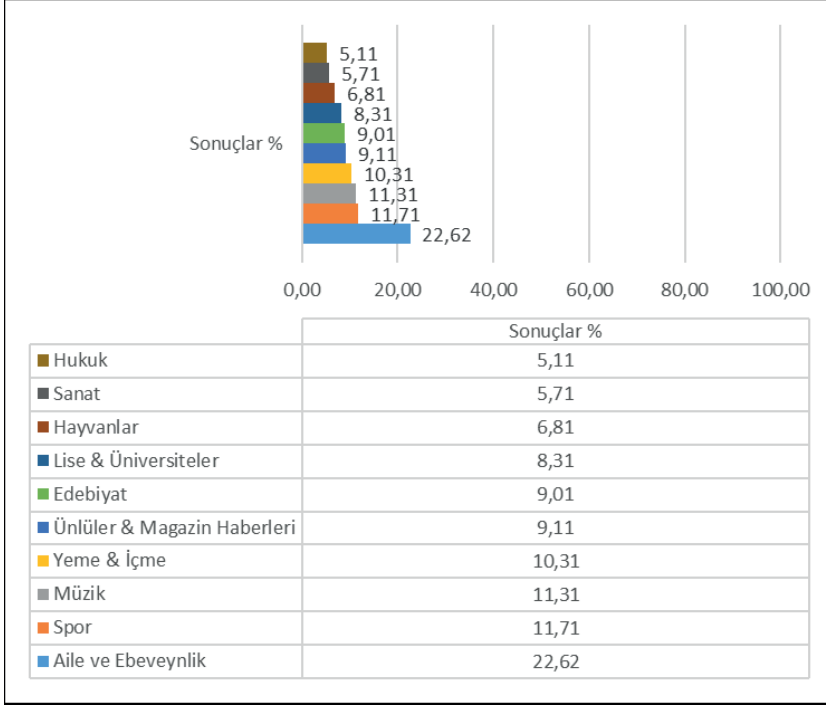
KAYNAKLAR

- 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun. (2005). T.C. Resmî Gazete. Retrieved from <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>
- Albrecht, G. L., Snyder, S. L., Bickenbach, J., Mitchell, D. T., & Schalick III, W. O. (2006). *Encyclopedia of disability*. USA: Sage Publication.
- Altman, B. (2001). Disability definitions, models, classification schemes and applications. In G. Albrecht, K. Seelman, & M. Bury (Eds.), *Handbook of Disability Studies* (pp. 97–122). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Atenstaedt, R. (2012). Word cloud analysis of the BJGP. *British Journal of General Practice*, 62(596), 148.
- Barnes, C., & Mercer, G. (2003). *Disability: Key Concepts*. Cambridge, UK: Polity.
- Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 210-230. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>
- Bowker, N., & Tuffin, K. (2003). Dicing with deception: People with disabilities’ strategies for managing safety and identity online. *Journal of Computer Mediated Communication*, 8(2). <https://dx.doi.org/10.1111/j.1083-6101.2003.tb00209.x>
- Brooker, P., Barnett, J., Cribbin, T., & Sharma, S. (2016). İlk ‘büyük veri sorununu’ çözebildik mi? Sosyal medya analizleri için veri toplama ve görsel temsili ilgilendiren uygulamalı konular. In Roberts, S., Snee, H., Hine, C., Morey, Y., Watson, H. (Eds.), *Sosyal Bilimler İçin Dijital Yöntemler* (S.E. Karakulakoğlu, Trans.), (pp. 34-51). İstanbul, Turkey: Nobel Yayınları.
- Burnett, R., & Marshall, D. (2004). *Web Theory: An Introduction*. UK: Routledge.
- Castells, M. (2008). *Ağ Toplumunun Yükselişi Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür 1. Cilt* (E. Kılıç, Trans.). İstanbul, Turkey: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chadwick, A. (2013). *The hybrid media system: Politics and power*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Chalfoauat, A. (2014). Nijerya’yı işgal et hareketi işçi sendikaları ve petrol sübvasyonu mücadelesi. In B. Çoban (Ed.), *Sosyal Medya Devrimi* (pp. 59-77). İstanbul, Turkey: Su Yayınları.
- Çakır, H., Çetin, Ş., & Abidin, B. A. Ş. (2013). İtme engellilere yönelik dinamik web sayfasının geliştirilmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 6(2), 1-9.
- Çoban, B. (2014). *Sosyal medya d/evrimi*. In B. Çoban (Ed.), *Sosyal medya devrimi* (pp. 9-22). İstanbul, Turkey: Su Yayınları.
- van de Donk, W., Loader, B.D., Nixon, P.G., & Ruch, D. (2004). *Cyberprotest: New Media, Citizens and Social Movements*. London, UK: Routledge.
- Doğru, H., Kaygalak, S., Çavdarlı, M. C., & Bahçeci, V. (2014). Engelli bireylerin turizm hizmetlerine yönelik e-şikâyetleri. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 2, 33-47.
- Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler Raporu. (2013). Sabancı Üniversitesi. İstanbul, Turkey: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

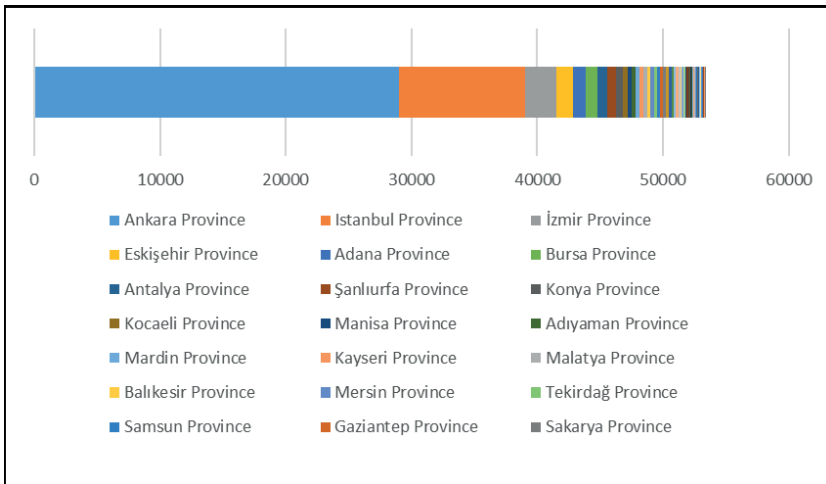
- Erdem, B. K. (2011). Radikal demokrasi kurami bağlamında yeni medyanın geleceği: 'wikileaks örneği'. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi | Istanbul University Faculty of Communication Journal*, 40, 5-24.
- Fuchs, C. (2016). *Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş*. (D. Saraçoğlu & İ. Kalaycı, Trans.). İstanbul, Turkey: Nota Bene Yayınları.
- Gereffi, G. (2001). Beyond the Producerdriven/ Buyer-driven Dichotomy The Evolution of Global Value Chains in the Internet Era. *IDS Bulletin*, 32(3), 30-40.
- Hughes, B. (2009). Disability activism: Social model stalwarts and biological citizens. *Disability & Society*, 24(6), 677-688.
- Huffaker, D. (2006). Teen blogs exposed: The private lives of teens made public. Presented at the American Association for the Advancement of Science (AAAS) in St. Louis, MO., February 16-19. Retrieved from <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.556.1504&rep=rep1&type=pdf>
- Joyce, M. C. (2010). *Digital Activism Decoded: The New Mechanics of Change*. New York, USA: International Debate Education Association.
- Kınay, Ö. (2016). Bedensel engellilerin kamusal alanda ulaşılabilirliği: "Engelsiz dünya" mobil uygulamasının sosyal sorumluluk projesi olarak incelenmesi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 6(2), 168-180.
- Köten, E., & Erdoğan, B. (2014). Sanaldan gerçeğe ağlara tutunmak: Engelli gençlerin Facebook'ta sosyalleşme deneyimleri. *Alternatif Politika*, 6(3), 333-358
- Pearson, C., & Trevisan, F. (2015). Disability activism in the new media ecology: campaigning strategies in the digital era. *Disability & Society*, 30(6), 924-940.
- Polat, R. K. (2005). The Internet and political participation: Exploring the explanatory links. *European Journal of Communication*, 20(4), 435-459.
- Sertaş, A., & Güngör Eral, A. (2017). Türkiye'de Yayınlanan Çizgi Dizilerde Engelli Bireylerin Temsili: TRT Çocuk Kanalı Örneği. *Journal of Communication Theory & Research/İletişim Kuram ve Arastırma Dergisi*, 44.
- Sivitanides, M., & Shah, V. (2011). The era of digital activism. In *Conference for Information Systems Applied Research*, 4(1842).
- Suwana, F. (2019), What motivates digital activism? The case of the Save KPK movement in Indonesia. *Information, Communication & Society*, <https://dx.doi.org/10.1080/1369118X.2018.1563205>
- Thoreau, E. (2006). Ouch!: An examination of the self-representation of disabled people on the Internet. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11(2), 442-468.
- Özgökçeler, S., & Alper, Y. (2010). Özürlüler kanunu'nun sosyal model açısından değerlendirilmesi. *Business and Economics Research Journal*, 1(1), 33-54.
- Uçkan, Ö. (2012). "Dijital aktivizm" mi, "aktivizm" mi? Retrieved from <https://spotdergi.wordpress.com/2012/05/30/dijital-aktivizm-mi-aktivizm-mi/>
- Uçkan, Ö., & Ertem, C. (2011). *Wikileaks: Yeni Dünya Düzenine Hoşgeldiniz*. İstanbul, Turkey: Etkileşim Yayınları
- vanDijk, J. (2016). *Ağ Toplumu*. (Ö. Sakin, Trans.). İstanbul, Turkey: Kafka Yayınları.
- Wearesocial Digital Report (2018). Retrieved from <https://digitalreport.wearesocial.com/>

TABLolar VE ŞEKİLLER

Tablo 1: Kullanıcıların İlgi Alanı Dağılımı

Tablo 2: Türkiye'de Çevrimiçi İçerik Üretiminin illere Göre Dağılımı

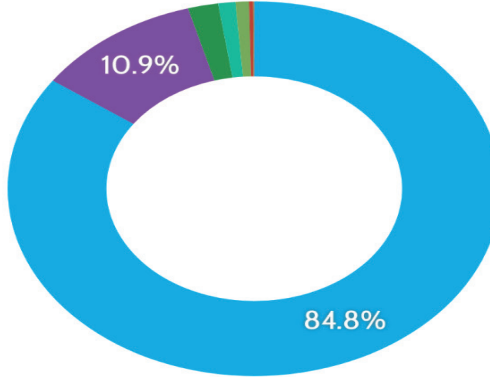

Tablo 3: Kelime Bulutu: En Çok Paylaşım Yapılan İçerikler

RELATED TOPICS

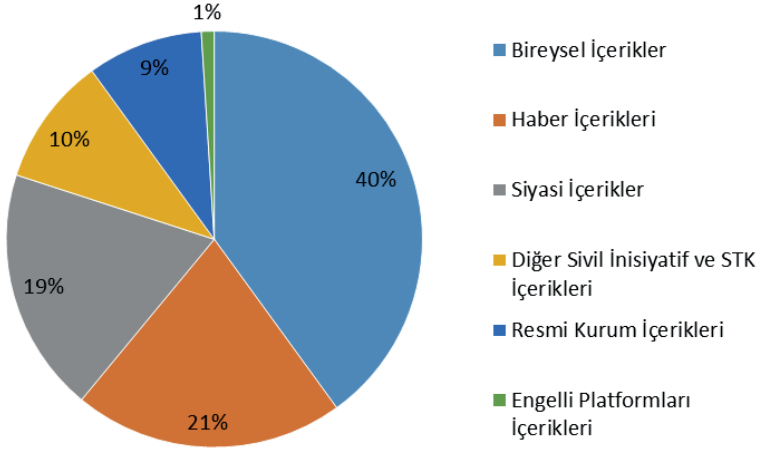

Tablo 4: İçeriğin Çevrimiçi Medya Türlerindeki Dağılımı

● Twitter ● Online News ● Blogs ● Forums
● Newspaper ● TV/Radio ● Eksi Sözlük
● YouTube ● Google+

Tablo 5: Twitter’da En Çok Etkileşim Alan İlk 100 İçeriğin Kategorisel Analizi

EK 1: Kodlama Listesi

A. Kullanıcıların Yaş Dağılımı

1. 13-17 yaş aralığı
2. 18-24 yaş aralığı
3. 25-34 yaş aralığı
4. 35-44 yaş aralığı
5. 45-54 yaş aralığı
6. 55-64 yaş aralığı
7. 65 yaş ve üstü

B. Kullanıcıların Mesleki Dağılımı

1. "Gazeteci
2. Müzisyen
3. Mühendis
4. Avukat
5. Öğretmen
6. Girişimci
7. Sanatçı
8. Yönetici
9. Öğrenci
10. Yazar

C. Kullanıcıların İlgi Alanları Dağılımı

1. Hukuk
2. Sanat
3. Hayvanlar
4. Lise ve Üniversite
5. Edebiyat
6. Ünlüler ve Magazin
7. Yeme ve İçme
8. Müzik
9. Spor
10. Aile ve Ebeveynlik

D. İçeriğin Çevrimiçi Medya Türlerine Göre Dağılımı

1. Twitter
2. Çevrimiçi Haberler
3. Bloglar
4. Forumlar
5. Gazeteler
6. Tv Radyo
7. Ekşi Sözlük
8. YouTube
9. Google +

Twitter'da En Çok Etkileşim Alan İçeriklerin Kategorisel Analiz Tablosu

Kodlama Listesi	Dijital İçerik
Bireysel İçerik	Kullanıcıların engellilik durumu ile ilgili bireysel paylaşımları (Ör: Yardım talebi, yasal konularla ilgili görüş bildirme, farkındalık içerikleri vb.)
Haber İçerikleri	Engelli bireyler hakkında çevrimiçi haber paylaşımları (Ör: Çevrimiçi haber platformlarının engellilik üzerine yaptığı haberler vb.)
Siyasi İçerikler	Engellilerle ilgili siyasi aktörlerin paylaştığı içerikler (Ör: Yerel seçimler kapsamında yaptıkları ziyaretler, projeler vb. üzerine paylaşımları)
Diğer Sivil İnisiyatif ve STK İçerikleri	Çalışma sahası engelli olmayan fakat engelliler hakkında içerik paylaşan diğer sivil inisiyatif ve STK'lar (farkındalık ve yardım kampanyaları vb. hakkında yapılan paylaşımlar)
Resmi Kurum İçerikleri	Resmi kurumlar tarafından yapılan paylaşımlar (Ör: Türk Polis Teşkilatı, Belediyeler gibi resmi kurumların engelli bireyleri ilgilendiren faaliyetleri ile ilgili resmi duyuruların paylaşımı)
Engelli Platformları İçerikleri	Engelli bireylere fayda sağlamaya yönelik olarak çalışan sivil inisiyatif ve STK'ların ürettikleri içerikler

EK 2: Değişkenler Listesi

Twitter / Etkileşime İlişkin Değişkenler	Kullanıcıların Yorum Sayısı
	Kullanıcıların Beğenme Sayısı
	Kullanıcıların Yeniden Tivit Etme Sayısı
	Paylaşımı Yapan Hesabın Etki (Impact) Faktörü